

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

ФІЛОСОФІЯ

Свідоцтво
про державну реєстрацію
серія КВ № 20044 – 9844 Р

За наказом Міністерства
освіти і науки України
від 16.05.2016 № 515
(Додаток 12) включено
до Переліку наукових
фахових видань України
у галузі «філософські науки»

освіти

PHILOSOPHY
of Education

1 (24)

2019

Київ
2019

ISSN 2309-1606 (print)
ISSN 2616-7662 (online)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Михайло БОЙЧЕНКО
Ольга ГОМІЛКО
Марія КУЛТАЄВА
Ірина ПРЕДБОРСЬКА
Сергій ПРОЛЕЄВ

НАУКОВА РАДА

Джо БІШОП (США)
Володимир Г. БУДАНОВ (Росія)
Лі БЕННІХ-БЬОРКМАН (Швеція)
Валентина ВОРОНКОВА
Томас Сьорен ГОФФМАН (Німеччина)
Ганна ГУБЕНКО
Ірина ДОБРОПРАВОВА
Панос ЕЛІОПУЛОС (Греція)
Ірина ЄРШОВА-БАБЕНКО
Світлана КАЛАШНІКОВА
Ліліана КЕЙЗІК (Польща)
Лариса П. КІЯЩЕНКО (Росія)
Олена КНЯЗЄВА (Росія)
Наталія КОЧУБЕЙ
Василь КРЕМЕНЬ
Світлана КРИЛОВА
Володимир ЛУГОВИЙ
Пітер МАКЛАРЕН (США)
Валерій МОШНЯГА (Молдова)
Наталія РАДІОНОВА
Абель Б. ФРАНКО (США)
Назіп ХАМІТОВ
Світлана ЧЕРЕПАНОВА
Дмитро ШЕВЧУК
Славомір ШТОБРИН (Польща)
Петар ЯНДРИЧ (Хорватія)

ГОЛОВНІ СПІВРЕДАКТОРИ

Людмила ГОРБУНОВА
Вільям МАКБРАЙД (США)

ЗАСТ. ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Віктор ЗІНЧЕНКО
Сергій КУРБАТОВ

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР

Тетяна МАТУСЕВИЧ

Веб-редактор

Георгій БАГДАСАР'ЯН

Науковий часопис «Філософія освіти. Philosophy of Education» зареєстровано в міжнародних наукометричних базах даних, електронних бібліотеках, репозиторіях та базах відкритого доступу: РИНЦ/RSCI, CYBERLENINKA. RU, CITEFACTOR, MIAR, Registry of Open Access Repositories (ROAR), OCLC WorldCat, ERIN PLUS, ULRICHSWEB, Google Scholar, CrossRef, DOAJ.

Адреса редакції:

Інститут вищої освіти НАПН України,
офіс 902, вул. Бастіонна, 9, Київ, 01014.
тел. +38 (044) 286-64-02
e-mail: lugor2048@gmail.com

Сайт журналу:

www.philosopheducation.com

З журналом також можна ознайомитися на сайтах:

www.nbuv.gov.ua, www.philosophy.ua

© Філософія освіти/Philosophy of Education

© Інститут вищої освіти НАПН України

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-24-1-214-223>
 УДК 373.5/.5.091.212.012+37(091)

Олександр МІХНО

ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УЧНЯ: ЯВИЩЕ VS ФЕНОМЕН

Анотація

На підставі аналізу та зіставлення понять «явище» і «феномен» у філософії та педагогіці обґрунтовано педагогічну характеристику як феномен, який відрізняється від явища рефлексією, аналізом, узагальненнями, висновками. Аргументовано, що феномен у педагогіці – це явище, яке: 1) має власну історію, 2) є чітко визначеним, 3) його існування має вплив на суб'єктів педагогічного процесу і на розвиток педагогічної науки. Доведено, що проблема педагогічної характеристики розроблялася провідними вітчизняними педагогами і психологами середини XIX – другої половини XX ст. Акцентовано, що педагогічна характеристика використовується в навчально-виховному процесі з початку XX ст. й до сьогодні. Зроблено висновки, що як і кожен науковий феномен, педагогічна характеристика підлягає операціоналізації та цілісному дослідженню з чітким визначенням предмета, об'єкта, хронологічних меж, проведенням історіографічного пошуку, висвітленням внеску вчених – педагогів і психологів – у його розроблення, всебічним аналізом структури, змісту та застосування характеристики у навчальних закладах у різні історичні періоди. Подано авторське визначення педагогічної характеристики як феномена, що виник у другій половині XIX ст. і надалі теоретично і методично розроблявся педагогами і психологами О. Лазурським, С. Рубінштейном, Б. Баєвим, В. Сухомлинським та ін.; являє собою вид тексту, в якому обґрунтовуються оцінні судження про учня; має структуру тексту-міркування, де в тезах відзначаються якості характеру, особливості особистості учня, аргументами є конкретні факти життя, поведінки учня, здобуті в результаті тривалого систематичного вивчення школяра шляхом спостереження та спеціальних досліджень, а висновком – педагогічні рекомендації, поради щодо подальшої роботи з учнем.

Ключові слова: педагогічна характеристика, феномен, явище, історія освіти, історико-педагогічне дослідження

Актуальність дослідження

На сучасному етапі розвитку української освіти в ході пошуку нових ідей, методів і технологій навчання активізувався процес появи нових



понять і термінів. Розвитку української педагогічної термінології сприяють освітні реформи та інновації, а також численні соціокультурні та геополітичні чинники, передовсім, інтеграція української освіти у світовий освітній простір, адаптація зарубіжних освітніх технологій і методів навчання. Наголосимо, що чітка визначеність використовуваних понять є необхідною умовою історико-педагогічних досліджень. Якщо ж пам'ятати про те, що слова і поняття – лише засоби означення фактів дійсності, а не сама дійсність, то це, як і прийнято в науці, і є необхідною умовою її існування, способи і засоби означення, які використовує вчений, мають бути ясними і зрозумілими іншим. Отже, наповнення конкретним змістом педагогічних понять є актуальним методологічним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Варто відзначити, що проблема становлення і розвитку термінології педагогіки не нова, але попри її значущість в педагогічній науці спостерігаємо брак досліджень цієї проблеми з історико-педагогічних позицій. Серед наукових праць українських учених, присвячених аналізу понятійно-категорійного апарату педагогічної науки, відзначимо дослідження А. Вихруща (2014), М. Галіва (2013), М. Сокол (2017), О. Сухомлинської (2003) та ін. Однак на сьогодні в українській педагогічній та історико-педагогічній історіографії немає вичерпного тлумачення поняття «феномен».

Мета статті – здійснити концептуальний аналіз терміну «педагогічна характеристика учня» як феномена в історії вітчизняної освіти і педагогічної науки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Слово «феномен» походить від грецького $\phi\alpha\iota\nu\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\nu$ – є, має місце, явище. В академічному «Словнику української мови» це слово тлумачиться так: «1. Рідкісне, незвичайне, виняткове явище. 2. філос. Явище, єдине в своєму роді, взяте в його цілісності, в єдності з його сутністю й дане нам у досвіді, сприйняте органами чуттів» (Словник української мови, 1979: 575). Як бачимо, поняття «явище» і «феномен» фактично тотожні. До речі, в англійській педагогічній літературі ці поняття є синонімами (Giles & Morrison, 2010; Wilson, 1999; Lawn, 2004). В українській науковій педагогічній термінології вважаємо обґрунтованим розмежування цих понять, особливо в історико-педагогічній науці і зокрема щодо предмета нашого дослідження – педагогічної характеристики. Аргументуємо цю тезу.

Надавати нового змісту поняттям – справа наукових пошуків, в яких автор має продемонструвати актуалізацію питання і те, який сенс він вкладає в те чи інше поняття і чому новий зміст поняття кращий, ніж попередній. Тут доречним вважаємо вислів французького математика і філософа

Ж.-А. Пуанкаре: «Наука є колективною творчістю і не може бути нічим іншим; вона як монументальна споруда, будувати яку потрібно століттями і де кожен має принести камінь, а цей камінь часто вартує йому всього життя. Отже, вона дає нам відчуття необхідної кооперації, солідарності наших праць з працями наших сучасників, наших попередників і наших послідовників» (Пуанкаре, 1990: 659).

Розпочнемо аналіз поняття «феномен» з розгляду феноменології – науки про феномени. Засновник цієї науки французький філософ Е. Гуссерль вважав, що феномени повинні розглядатися дослідниками без урахування будь-яких, навіть базових вербальних знань про них. Однак наша свідомість влаштована таким чином, що нам не вдасться нічого дослідити й описати, попередньо не зрозумівши досліджуваний феномен, тобто не змодельовавши його за допомогою інших, як правило, вербальних засобів. Феноменологічний метод, який запропонував і використовував Е. Гуссерль, сучасний французький філософ Ж.-Ф. Ліотар пояснює на прикладі шматочка воску так: «не слід виходити за межі шматочка воску...; треба залишатися з самим шматочком воску і описувати лише його, без припущень» (Lyotard, 1991: 33). Проте, як слушно зауважує російський психолог С. Поляков, для того, щоб описати шматочок воску, про який говорить Ж.-Ф. Ліотар, треба спершу вивчити слова, тобто засвоїти весь «багаж», створений попередніми поколіннями, а це радикально змінить той шматочок воску, що сприймається і описується нами (Поляков, 2011: 77). Саме тому в історії педагогіки неможлива гуссерліанська редукція. Водночас слід відзначити, що феноменологія значно вплинула на всю західну філософію ХХ ст., особливо на екзистенціалізм, герменевтику, постмодернізм і т.д. Цей вплив був настільки значним, що можна говорити про «феноменологічний поворот» в західній філософії.

Важливим для нашого дослідження вважаємо ідеї одного з найвищих представників екзистенціалізму Ж.-П. Сартра. Його тлумачення поняття «феномен» досліджувала наша сучасниця В. Ковальчук (Ковальчук, 2012), яка акцентувала на такому важливому з історико-педагогічного погляду аспекті: Ж.-П. Сартр наголошує на тому, що якщо існує явище, то має існувати і буття, в якому має проявлятися те явище. Тому «феномен може бути вивчений і описаний як такий, оскільки йому властиве абсолютне вказування на самого себе» (Сартр, 2001: 8). Феномен «сам вказує на... вияв буття, який можна описати. Буття ж є передумовою всіх виявів..., а існуюче є феноменом, що позначає себе як організовану цілісність якостей» (Ковальчук, 2012: 245–246). Український філософ, спеціаліст із феноменології В. Кебуладзе зазначає, що Сартр визначає феномен «як відносний абсолют. Відносний – тому, що він завжди є феноменом свідомості, яка його переживає, абсолютний – тому, що... виявляє себе в досвіді свідомості таким, яким він є» (Кебуладзе, 2009:

90). Спираючись на таке розуміння феномена Ж.-П. Сартром, окреслимо кілька принципів позицій щодо педагогічного феномена з історико-педагогічного погляду. По-перше, феномен у педагогіці ми трактуємо як особливе явище, що має велике значення у розвитку педагогічної науки і освіти. По-друге, щоб бути феноменом, педагогічне явище повинно мати власну історію і знаходитися в розвитку, мати свою форму, структуру, впливати на інші педагогічні явища та педагогічну дійсність. Таким чином, феномен у педагогіці 1) має власну історію, 2) є чітко визначеним, і 3) його існування має вплив на суб'єктів педагогічного процесу і на розвиток педагогічної науки.

З огляду на вищезазначене, визначаємо педагогічну характеристику як феномен, який існує у педагогічній дійсності і усвідомлюється дослідником шляхом його всебічного аналізу: від появи перших характеристик учнів, внеску педагогів і психологів у розроблення питання характеристики до складання і використання характеристик у навчально-виховному процесі різних закладів у різні історичні періоди. Опишемо наше розуміння педагогічної характеристики як феномена докладніше. Коли ми говоримо про педагогічну характеристику як про документ, який використовувався у шкільній практиці – йдеться про педагогічне явище. Коли ж мовиться про педагогічну характеристику як багатоаспектну структуру в її розвитку, тобто аналізується її виникнення, форма, зміст і структура, науково-теоретичне підґрунтя, внесок видатних педагогів і психологів у розроблення проблеми педагогічної характеристики, застосування у практиці роботи школи, вплив на суб'єктів педагогічного процесу – це вже педагогічний феномен. Тобто феномен відрізняється від явища рефлексією, аналізом, висновками, узагальненнями.

Таким чином з історико-педагогічних позицій педагогічна характеристика як феномен підлягає операціоналізації і має бути науково визначена, оскільки без чіткого визначення предмет наукового дослідження є розмитим і неминуче розсипається. Першим завданням аналізу наукового педагогічного поняття «педагогічна характеристика» стає рефлексія і фіксація точки зору дослідника. У складній ієрархічній системі різномірних процесів, якою представлений будь-який феномен, що став об'єктом наукового дослідження, фіксація дослідницької позиції – перша і необхідна умова уникнути протиріч. Психолог Л. Виготський взагалі вважав методологічний аналіз вихідних понять, пошук і формулювання необхідних для означення феноменів понять основною проблемою наукової роботи. Причому наполягав, що виробленням поняття не починається, а завершується цикл наукового дослідження (Виготський, 1982).

Тепер деталізуємо нашу позицію щодо вивчення педагогічної характеристики як феномена.

1. Дослідження педагогічної характеристики як феномена передбачає окреслення хронологічних меж дослідження, які охоплюють середину XIX – другу половину XX ст. Визначення нижньої хронологічної межі – 50–60-ті рр. XIX ст. – зумовлено тим, що саме в цей період К. Ушинський поставив і обґрунтував як наукову проблему вивчення педагогом дитини (стаття «Про користь педагогічної літератури», 1857; праця «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології», 1869–1869). Верхня хронологічна межа – 1970 р. – детермінована завершенням науково-педагогічної діяльності В. Сухомлинського, у творчій спадщині якого питання педагогічної характеристики розроблене найбільш глибоко. З метою поглибленого вивчення окремих аспектів генези феномена педагогічної характеристики до дослідження залучено відповідні матеріали в дещо ширших хронологічних рамках. Йдеться, зокрема, про появу перших задокументованих характеристик учнів (1819–1820 рр.) та про перспективи розвитку і напрями модернізації педагогічної характеристики у наш час. Простежуючи становлення і розвиток феномена педагогічної характеристики ми слідуємо за ним на кожному з етапів, оскільки специфіка історико-педагогічного дослідження полягає в поєднанні ретроспектив та перспектив. Тому нами визначено основні етапи наукового вивчення і практичного втілення у педагогічній практиці феномена «педагогічна характеристика учня»: теоретичний (1860–1890 рр.), психолого-педагогічний (1900–1920 рр.), педагогічно-практичний (1930–1960 рр.). Ця періодизація відбиває основні віхи виникнення, становлення і розвитку феномена «педагогічна характеристика учня».

Наголосимо, що феномен у педагогіці, на відміну від природничих наук, є цілком творінням розуму і діяльності людини. Тому феноменологічність педагогічної характеристики, очевидно, прив'язана до конкретної особистості – педагога, психолога, який розробляв цей конструкт, вчителя, який складав характеристику, та власне учня. Ми аналізуємо внесок у розроблення цієї проблеми таких учених – педагогів і психологів (у хронологічній послідовності їхньої роботи у цьому напрямі): Ремі Жилле (1766–1849), Льва Толстого (1828–1910), Костянтина Ушинського (1823–1871), Петра Лесгафта (1837–1909), Костянтина Єльніцького (1846–1917), Христини Алчевської (1841–1920), Олександра Віренуса (1832–1910), Івана Сікорського (1842–1919), Олександра Лазурського (1874–1917), Миколи Грунського (1872–1951), Олександра Нечаєва (1870–1947), Григорія Россолімо (1860–1928), Віктора Роднікова (1879–1943), Бориса Комаровського (1889–1965), Тимофія Лубенця (1855–1936), Антона Макаренка (1888–1939), Якіма Яреми (1884–1964), Дмитра Козія (1894–1978) Івана Кухти (1900–після 1949), Михайла Базника (1889–1976), Сергія Рубінштейна (1889–1960), Ксенії (Оксани) Хоменко (1905–1983), Бориса Баєва (1923–1979), Василя Сухомлинського (1918–

1970). Зауважимо, що внесок зазначених учених у розроблення питання характеристики учня неоднаковий за значущістю, а своєрідними віхами вважаємо творчу спадщину К. Ушинського, О. Лазурського, С. Рубінштейна, В. Сухомлинського.

2. Щодо чіткого визначення педагогічної характеристики як феномена зауважимо, що саме поняття «характеристика учня» протягом своєї історії трансформувалося. Так, вперше серед українських педагогів це поняття застосувала у 1902 р. Х. Алчевська у статті «Характеристики учнів замість балів». Але педагогиня вживає його на позначення словесного способу оцінювання знань, а не цілісного документу про особистість учня. У значенні, яке нас цікавить, поняття «шкільна характеристика» вперше вживає психолог О. Лазурський у 1908 р. Саме це поняття стає поширеним на початку ХХ ст., а подеколи вживається і у 1920-х роках (П. Горецький), і навіть у 1950-х (Б. Баєв). Поява поняття «педагогічна характеристика» датується 1914 р., коли його використав український педагог М. Грунський, описуючи підготовку учениць педагогічного класу гімназії до складання характеристики. Це поняття вживалося у педагогічній науці протягом 1920–1950-х рр. (О. Фігурин, В. Сухомлинський, І. Унт). Щодо поняття «психолого-педагогічна характеристика», то вперше його застосував психолог С. Рубінштейн у 1935 р. у статті «Психолого-педагогічна характеристика учнів початкової і середньої школи». Усталеним це поняття стає у II половині 1950-х років і вживається донині (В. Сухомлинський, Б. Снопик, К. Хоменко). У сучасному «Педагогічному словнику» С. Гончаренка подано таке тлумачення: «Характеристика педагогічна (від грец. *χαρακτηριστικός* – той, хто служить відмітною ознакою) – документ, який відображає поведінку й успішність учнів з окремих предметів і видів занять, їхню позакласну й громадську діяльність, інтереси й нахили до окремих видів занять, фізичний і розумовий розвиток, дисциплінованість і моральні риси. Складається класними керівниками, вихователями на основі спостережень, матеріалів обліку, а також спеціальних досліджень; допомагає педагогові враховувати індивідуальні особливості учня і завдяки цьому підвищувати якість навчання і виховання» (Гончаренко, 1997: 352). На нашу думку, у цьому тлумаченні йдеться про педагогічну характеристику як педагогічне явище. Ми пропонуємо таке визначення педагогічної характеристики як феномена:

Педагогічна характеристика – педагогічний феномен, що виник у другій половині ХІХ ст. і надалі теоретично і методично розроблявся педагогами і психологами О. Лазурським, С. Рубінштейном, Б. Баєвим, В. Сухомлинським та ін., являє собою вид тексту, в якому обґрунтовуються оцінні судження про учня; має структуру тексту-міркування, де в тезах відзначаються якості характеру, особливості особистості учня, аргу-

ментами є конкретні факти життя, поведінки учня, здобуті в результаті тривалого систематичного вивчення школяра шляхом спостереження та спеціальних досліджень, а висновком – педагогічні рекомендації, поради щодо подальшої роботи з учнем. Практично застосовується у початкових закладах з початку ХХ ст.

3. Розглядаючи педагогічну характеристику як феномен у педагогічній практиці, її вплив на суб'єктів педагогічного процесу, аналізуємо мету складання характеристики, процес її написання, структуру, зміст та використання у навчально-виховному процесі таких навчальних закладів: Рішельєвський лицей (Одеса, 1819–1820), Харківська жіноча недільна школа (1902), Колегія Павла Галагана (Київ, 1907–1911), Київське 2-ге жіноче духовне училище (1909–1910), Глухівський педагогічний інститут (1910–1911), Дослідна школа у Пущі-Водиці (Київ, 1919–1920), Харківська трудова комуна імені Ф. Е. Дзержинського, (1932–1933), Павлівська середня школа (Кіровоградщина, 1950–1960-ті). В цих закладах керівники та педагогічні колективи широко застосовували педагогічні характеристики учнів у навчально-виховній роботі.

Висновки. Таким чином, аналіз та зіставлення понять «явище» і «феномен» у філософії та педагогіці дає підстави для обґрунтування педагогічної характеристики саме як феномена, який відрізняється від явища рефлексією, аналізом, узагальненнями, висновками. Педагогічна характеристика як феномен має власну історію, чітке визначення, а її існування впливає на педагогічну дійсність – як на суб'єктів педагогічного процесу, так і на розвиток педагогічної науки. Як і кожен науковий педагогічний феномен, педагогічна характеристика підлягає операціоналізації та цілісному дослідженню з чітким окресленням предмета, об'єкта, хронологічних меж, проведенням історіографічного пошуку, висвітленням внеску вчених – педагогів і психологів – у його розроблення, всебічним аналізом структури, змісту та застосування характеристики у навчальних закладах у різні історичні періоди. Перспективою подальших наукових пошуків є деталізація предметного поля і основних аспектів дослідження феномена педагогічної характеристики учня у вітчизняній освіті та педагогічній науці (середина ХІХ – друга половина ХХ століття).

Посилання

- Вихрущ А. В. (2014) Особистість у контексті педагогічної персонології. В: *Я-концепція академіка Неллі Нічкало у вимірі професійного розвитку особистості: зб. наук. пр.* Київ, 534–540.
- Галів М. (2013) Категорія «вітчизняна педагогіка» в сучасному українському історико-педагогічному дискурсі. В: *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка.* Дрогобич: Посвіт. Вип. 6. Ч. II., 32–40.
- Гончаренко С. (1997) Український педагогічний словник. Київ, «Либідь».

- Сокол М. О. (2017) Компонентно-структурний аналіз понятійно-категорійного апарату педагогічної науки. *Наукові записки. Педагогічні науки*. Кропивницький: КДПУ ім. В. Винниченка. Вип. 150, 173–177.
- Сухомлинська О. В. (2003) Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ: АПН, 68.
- Поляков С. Э. (2011) Феноменология психических репрезентаций. СПб.: Питер.
- Выготский Л. С. (1982) Исторический смысл психологического кризиса. В: *Собр. соч. в 6 т*. М.: Педагогика, Т 1., 386–389.
- Пуанкаре А. (1990) О науке: Пер. с фр. / Под ред. Л. С. Понтрягина. М.: Наука.
- Словник української мови: в 11 томах (1979) Том 10. Київ: Наукова думка, 1970-1980.
- Кебуладзе В. (2009) Іntenційність як характеристика емпіричних психічних актів і як трансцендентальна умова можливості досвіду. *Філософська думка*, 4, 84–91.
- Сартр Ж.-П. (2001) Буття і ніщо: Нарис феноменологічної онтології. К.: Основи.
- Ковальчук В. (2012) Антропологічний аспект феноменології Ж.-П. Сартра. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. Вип. 15, 243–249.
- Lyotard, J.-F. (1991) *Phenomenology*, trans. B. Beakley, New York, NY: SUNY Press.
- Giles, D., & Morrison, M. (2010) Exploring leadership as a phenomenon in an educational leadership paper: An innovative pedagogical approach opens the unexpected. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 22, 64–70.
- Wilson, B. P. (1999) The Phenomenon of Grade Inflation in Higher Education. *National Forum*, 79 (4), 38–41.
- Lawn, M. (2004) The institute as network: the Scottish Council for Research in Education as a local and international phenomenon in the 1930s. *Paedagogica historica*, 40 (5–6), 719–732.

References

- Goncharenko S. (1997) *Ukrainian Pedagogical Dictionary*. Kyiv, "Lybid" [in Ukrainian].
- Vyhrushch A. (2014) Personality in the context of pedagogical personology. In: *I-concept of Academician Nelly Nichkalo in measuring the professional development of the individual*. Kyiv, 534–540 [in Ukrainian].
- Galiv M. (2013) The category of «national pedagogy» in contemporary Ukrainian historical and pedagogical discourse. *Topical issues of the humanities*. Drohobych: Posvit. Vol. 6. Part II, 32–40 [in Ukrainian].
- Sokol M. (2017) Component-structural analysis of the conceptual-categorical apparatus of pedagogical science. *Scientific notes. Pedagogical Sciences*. Kropyvnytskyi, Vol. 150, 173–177 [in Ukrainian].
- Sukhomlynska O. (2003) Historical and pedagogical process: new approaches to common problems. Kyiv: APN, 2003, 68 [in Ukrainian].
- Polyakov S. (2011) *Phenomenology of psychic representations*. St. Petersburg: Peter [in Russian]
- Vygotsky L. (1982) The historical meaning of the psychological crisis. In: *Collection of works*. М.: Pedagogy, Vol. 1, 386–389 [in Russian].
- Poincare A. (1990) *On Science*. Trans. from french. L. S. Pontryagin (ed.). М.: Nauka, 1990 [in Russian]
- Ukrainian language dictionary: in 11 volumes (1979) Vol. 10. Kyiv: Naukova Dumka, 1970-1980 [in Ukrainian].

- Kebuladze V. (2009) Intentionality as a characteristic of empirical mental acts and as a transcendental condition of possibility of experience. *Philosophical thought*, Vol. 4, 84–91 [in Ukrainian].
- Sartre J.-P. (2001) Being and nothing: An essay on phenomenological ontology. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
- Kovalchuk V. (2012) Anthropological aspect of phenomenology J.-P. Sartre. *Visnyk of the Lviv University. Series Philosophical science*. Issue 15, 243–249 [in Ukrainian].
- Liotard, J.-F. (1991) Phenomenology. Trans. B. Beakley, NewYork, NY: SUNY Press.
- Giles, D., & Morrison, M. (2010) Exploring leadership as a phenomenon in an educational leadership paper: An innovative pedagogical approach opens the unexpected. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 22, 64–70;
- Wilson, B. P. (1999) The Phenomenon of Grade Inflation in Higher Education. *National Forum*, 79 (4), 38–41.
- Lawn, M. (2004). The institute as network: the Scottish Council for Research in Education as a local and international phenomenon in the 1930s. *Paedagogica historica*, 40 (5–6), 719–732.

Александр Михно. Педагогическая характеристика ученика: явление vs феномен

На основании анализа и сопоставления понятий «явление» и «феномен» в философии и педагогике обосновано педагогическую характеристику как феномен, который отличается от явления рефлексией, анализом, обобщениями, выводами. Аргументировано, что феномен в педагогике – это явление, которое: 1) имеет свою историю, 2) четко определено, и 3) его существование влияет на субъектов педагогического процесса и на развитие педагогической науки. Доказано, что проблема педагогической характеристики разрабатывалась ведущими отечественными педагогами и психологами середины XIX – второй половины XX в. Акцентируется, что педагогическая характеристика используется в учебно-воспитательном процессе с начала XX в. до сегодняшнего дня. Сделаны выводы, что как и каждый научный феномен, педагогическая характеристика подлежит операционализации и целостному исследованию с четким определением предмета, объекта, хронологических границ, проведением историографического поиска, освещением вклада ученых – педагогов и психологов – в его разработку, всесторонним анализом структуры, содержания и применения характеристики в учебных заведениях в разные исторические периоды. Представлено авторское определение педагогической характеристики как феномена, возникшего во второй половине XIX в. и в дальнейшем теоретически и методически разрабатывавшегося педагогами и психологами А. Лазурским, С. Рубинштейном, Б. Баевым, В. Сухомлинским и др., представляет собой вид текста, в котором обосновываются оценочные суждения об ученике, имеет структуру текста-рассуждения, где в тезисах отмечаются качества характера, особенности личности ученика, аргументами являются конкретные факты жизни, поведения ученика, полученные в результате длительного систематического изучения школьника путем наблюдения и специальных

исследований, а выводом – педагогические рекомендации, советы по дальнейшей работе с учеником.

Ключевые слова: педагогическая характеристика, феномен, явление, история образования, историко-педагогическое исследование

Oleksandr Mikhno. Pedagogical Profile of a Pupil: Occurrence vs Phenomenon

Based on the analysis and comparison of the concepts «occurrence» and «phenomenon» in philosophy and pedagogy, the pedagogical profile is substantiated as a phenomenon that differs from occurrence by comprehension, analysis, generalizations, and conclusions. It has been substantiated that the phenomenon in pedagogy is an occurrence that: 1) has its own history, 2) is clearly defined, and 3) its existence has an impact on the subjects of the pedagogical process and the development of pedagogical science. It has been proved that the problem of pedagogical characteristics was developed by the leading domestic educators and psychologists of the middle of the XIX — the second half of the XX century. It has been emphasized that the pedagogical profile has been used in the educational process since the beginning of the twentieth century. It has been concluded that, like every scientific pedagogical phenomenon, the pedagogical profile is subject to operationalization and a holistic study with the definition of the subject, object, chronological boundaries, carrying out of the historic and graphical search, coverage of the contribution of scientists — teachers and psychologists — in its development, a comprehensive analysis of the structure, content and the use of characteristics in educational institutions in different historical periods. The author's definition of pedagogical profiles as a phenomenon that appeared in the second half of the nineteenth century and was further developed theoretically and methodically by teachers and psychologists O. Lazursky, S. Rubinstein, B. Baev, V. Sukhomlinsky, and others; it is a kind of text in which the value judgements about a pupil are substantiated; it has a structure of the text-reasoning, in which the traits of character and the personality of the pupil are indicated, the arguments are concrete facts of life, the behavior of the pupil, obtained as a result of a long systematic study of the pupil through observation and special research, and the conclusion — pedagogical recommendations, advice on further work with the pupil.

Keywords: pedagogical profile, phenomenon, occurrence, history of education, historic and pedagogical research.

Олександр Міхно, кандидат педагогічних наук, директор Педагогічного музею України (Київ), orcid.org/0000-0002-5271-9530
E-mail: amihno@ukr.net

Oleksandr Mikhno, candidate of pedagogical sciences, director of the Pedagogical museum of Ukraine (Kyiv), orcid.org/0000-0002-5271-9530
E-mail: amihno@ukr.net